

BANK AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

*Ravshanova Tursunoy Ismatullayevna**Bank-moliya akademiyasi**“Banklarda buxgalteriya ishi nazorati va auditi”**yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Agrobankning bank aktivlaridan samarali foydalanish strategiyalari tahlil qilinadi. Bankning qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan kredit siyosati, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, risklarni boshqarish va diversifikatsiya usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, qishloq aholisining iqtisodiy holatini yaxshilash uchun Agrobankning faoliyatini tahlil qilinib, bankning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalarni taqdim etadi. Bankning moliyaviy imkoniyatlarini to'g'ri boshqarish, fermer xo'jaliklari va agro sanoatning rivojlanishiga ta'sirini oshirish, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Bank aktivlari, samarali foydalanish, Agrobank, qishloq xo'jaligi, kredit siyosati, risklarni boshqarish, diversifikatsiya, zamonaviy texnologiyalar, moliyaviy xizmatlar, iqtisodiy rivojlanish, fermer xo'jaliklari.

EFFECTIVE USE OF BANK ASSETS

Abstract. This article analyzes the strategies for the effective use of bank assets of Agrobank. The bank's agricultural-oriented credit policy, the introduction of modern technologies, risk management and diversification methods are considered. It also analyzes the activities of Agrobank to improve the economic situation of the rural population and provides recommendations for increasing the bank's efficiency. Proper management of the bank's financial capabilities is important for increasing its impact on the development of farms and agro-industry, as well as supporting socio-economic growth.

Keywords: Bank assets, effective use, Agrobank, agriculture, credit policy, risk management, diversification, modern technologies, financial services, economic development, farms.

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВОВ БАНКА

Аннотация. В статье анализируются стратегии Агробанка по эффективному использованию банковских активов. Будет рассмотрена политика банка в области кредитования сельского хозяйства, внедрения современных технологий, управления рисками и методов диверсификации. Также анализируется деятельность Агробанка и даются рекомендации по повышению эффективности работы банка для улучшения экономического положения сельского населения. Правильное управление финансовыми

ресурсами банка имеет важное значение для усиления его влияния на развитие фермерских хозяйств и агропромышленного комплекса, а также для поддержки социально-экономического роста.

Ключевые слова: банковские активы, эффективное использование, Агробанк, сельское хозяйство, кредитная политика, управление рисками, диверсификация, современные технологии, финансовые услуги, экономическое развитие, фермерские хозяйства.

KIRISH

Xalqaro moliya tizimi va davlat ichki iqtisodiyoti barqaror bo'lishi uchun banklar muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, banklar nafaqat iqtisodiyotni moliyaviy resurslar bilan ta'minlashda, balki milliy iqtisodiyotning ijtimoiy-ijtimoiy sektorlari, xususan, qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonning yetakchi tijorat banklaridan biri bo'lgan Agrobank, aynan bu sohada samarali faoliyat yuritib kelmoqda. Agrobankning faoliyatida bank aktivlaridan samarali foydalanish, ayniqsa, qishloq xo'jaligiga kredit ajratish va qishloq aholisining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda ko'rsatilayotgan yordami, mamlakat iqtisodiyoti uchun zarur bo'lgan asosiy vazifalardan biridir.

Bank aktivlarining sifati, xar bir aktivning likvidlik darajasiga nisbatan qo'llaniladigan tasnif (xarakteristika) hisoblanadi. Bank buxgalteriya balansining aktiv bo'limi xatarli aktivlar, mushkul va qadrsiz hisoblangan aktivlar, daromad keltiruvchi aktivlardan iborat bo'ladi.

Aktivlarni tasniflash tizimi barcha turdagi kreditlar, investitsiyalar, qimmatli-qog'ozlar oldi sotdisi va boshqa aktivlarni baholash uchun qo'llaniladi.

METOD VA METODOLOGIYA

Kreditlarni tasniflash tizimi quyidagi mezonlar bo'yicha qarzdorni baxolashdan boshlanadi:

- tendentsiya va tarmoq (iqtisodiy sektor) kelajagi;
- qarzdorning moliyaviy axvoli;
- mijozning kredit tarixi;
- muayyan loyixaning iqtisodiy jixatdan asoslanishi (nizomi);
- korxonadagi raxbarlik va boshqarish sifati (agar kredit korxonaga berilsa);

Kredit tahlili va aktivlar tasnifi natijalari qarz oluvchining moliyaviy axvoli, kreditlarni to'lash tarixi va tegishli tarzda rasmiylashtirilgan garovning mavjudligi kabi omillarga bog'liq. Ushbu omillarni kredit portfeli va boshqa aktiv operatsiyalar bo'yicha mavjud xatarlarni aniqlash va baxolashda qo'llash juda muximdir.

Tijorat banklarining aktiv operatsiyalari ichida eng ulkan qismni kredit operatsiyalari tashkil qiladi va kredit operatsiyalari quyidagi tartib va toifalar bo'yicha tasniflanadi:

Yaxshi kreditlar. Ushbu kreditlar bo'yicha qarzlarining o'z muddatida to'lanishi shubxa tug'dirmaydi va qarz oluvchi moliyaviy jixatdan barqaror hisoblanadi. Yaxshi toifaga kiruvchi qarz, ya'ni bank mijozi etarli miqdorda kapitalga ega, daromadlilik darajasi yuqori hamda barcha mavjud majburiyatlar bo'yicha, jumladan, mazkur qarzni qaytarish uchun etarli pul mablag'lari oqimiga ega sub'ekt hisoblanadi.

Bunda qarz oluvchi amalda bajariladigan, jumladan, bozorda raqobatlasha olishi, yaxshi maxsulot ishlab chiqarishga doir strategik rejaga ega va o'z maxsulotlari uchun marketing rejasiga ham ega bo'ladi.

Qarzdor mavqeini baholash krediga doir to'lovlar tarixi, garovning bozorda sotilishi (mulk va ko'chmas mulk, kafolat) kabi omillarni o'z ichiga oladi. Garov «yaxshi ta'minlangan» kredit mezonlariga mos keladi. Garov amaldagi Qonunchilikka muvofiq notarial jixatdan puxta tasdiqlangan bo'lishi va zarur xollarda tegishli mol-mulk bitimini ro'yxatdan o'tkazish uchun belgilangan tartibda ro'yxatga olinishi lozim. Bank kredit qaytarilmagan xolda cheklovlarsiz va erkin ravishda uni garov hisobidan undirib olishi mumkin. Ta'minotga doir taqdim etilayotgan barcha xujjatlar Qonunchilikda belgilangan tartibda rasmiylashtirilishi kerak.

«Yaxshi» deb tasniflangan kreditlarda kreditni qaytarmaslik alomatlari bo'lmaydi. Foizlar muddati o'tgan kreditlar «Yaxshi» deb tasniflanishi mumkin emas.

Standart. Standart toifaga kiritilgan kreditlar berilishida ikkilamchi to'lov manbasi (kafolat yoki garov bilan) puxta ta'minlangan bo'lishi lozim. Umuman olganda, qarzdorning moliyaviy axvoli barqaror hisoblanib, lekin ayrim noqulay vaziyatlar yoki yo'nalishlar mavjud bo'lsa va agarda ular bartaraf etilmasa, qarzdorning kreditni o'z vaqtida to'lash qobiliyatiga nisbatan shubxa uyg'onishi mumkin. Kredit xujjatlarida etarlicha axborot bo'lmagan yoki garov ta'minoti bo'yicha xujjatlari bo'lmagan «Yaxshi» kreditlar (aktivlar) ham «Standart» aktivlar sifatida tasniflanishi mumkin.

To'lanmagan foizlari yangi kreditga aylanadigan (kapitallashtiriladigan) kredit hech bo'lmaganda «Standart» aktiv sifatida tasniflanishi zarur. Qisqa vaqt mobaynida (30 kungacha) kechiktirilgan kreditlar «Standart» aktivlar sifatida tasniflanadi.

«Standart» sifatida tasniflangan aktivlar bo'yicha bank qaytarilmagan asosiy qarz summasining 10 foiz miqdorida zaxiralar tuzishi shart.

Substandart. Substandart kreditlar aniq ifodalangan kamchilik belgilariga ega bo'lib, bu xolat dastlabki shartnomaga muvofiq qarz qaytarilishi shartlarining bajarilishiga shubxa uyg'otadi. «Substandart» sifatida tasniflangan kreditlarda qarz to'lashning dastlabki manbai qarzga xizmat ko'rsatish uchun etarli darajada bulmaydi va bank qarzni qaytarish uchun qo'shimcha manbalar (garovdan undirish va qarzdor tomonidan ssuda qaytarilmaganda garovni sotish, asosiy fondlarni sotish singari manbalar)ni qidirishga majbur bo'ladi.

Substandart aktivlar odatdagiga nisbatan qoniqarli joriy moliyaviy axborotning yo'qligi yoki garov xujjatlarining etarli emasligi bilan bog'liq bo'lgan, tavakkalchilik darajasi ancha yuqori bo'lgan kreditlarni ifodalaydi.

Substandart sifatida tasniflangan kreditlarga foiz yoki asosiy qarz 30 kundan ortiq muddat davomida kechiktirilgan va ta'minlanmagan kreditlar, hamda xech bo'lmaganda 90 kundan ortiq muddat davomida kechiktirilgan ta'minlangan kreditlar kiradi.

«Substandart» sifatida tasniflangan kreditlar bo'yicha bank asosiy qarzning to'lanmagan summasiga nisbatan 25 foizga teng bo'lgan zaxiralarni shakllantirishi lozim.

Shubxali aktivlar. Shubxali kreditlar substandart kreditlarga xos barcha xususiyatlarga ega bo'lib, mavjud sharoitda kreditlarning to'liq qaytarilishiga shubxa tug'diradi.

Bozorda oson sotiluvchan garovning mavjudligi yoki qarz oluvchining bankrot deb e'lon qilinishi, yaqin kelajakda aktivning kisman to'lanishi extimolining mavjudligi bo'lsa, kredit «shubxali» deb tasniflanishi mumkin. Bunda bank kreditlar bo'yicha ayrim to'lov turlarini yoki xech bo'lmaganda kisman to'lovlarni oladi.

Bank garovni undirib olish bo'yicha xuquqiy hatti harakatlarni ko'llay boshlaydi va ta'minot sotuvini o'z vaqtida amalga oshiradi (90 kun ichida).

«Shubxali» deb tasniflangan aktivlar bo'yicha bank asosiy qarz to'lanmagan summasining 50 foizi miqdorida zaxirani tashkil etishi shart.

Umidsiz. Umidsiz deb tasniflangan kreditlarga qaytarilmaydigan kreditlar kiradi. Qiymati juda pastligi tufayli bank aktivlari sifatida ularning hisobini yuritish maqsadga muvofiq emas, deb hisoblanadi. Bunday tasniflash kreditlarda umuman xech qanday tugatiladigan qiymat mavjud emasligini biddirmaydi. Lekin banklar o'z balanslarida bu qarzдорlikning hisobini yuritishni davom ettirishlari maqsadga muvofiq emas. Bank garovga olingan mulkni sotish orqali bunday qarzдорlikni bartaraf etish choralarini ko'rishi yoki uni qaytarish choralarini qo'llashi kerak.

Kamida 180 kunga kechiktirilgan aktiv «umidsiz» deb tasniflanadi.

Yuqorida ko'rsatilgan davr mobaynida aktiv qaytarilmasligidan dalolat beruvchi faktlar va belgilar mavjud bo'lsa, ushbu aktiv «umidsiz» deb tasniflanishi mumkin.

Umidsiz deb tasniflangan aktivlar bo'yicha bank asosiy qarzning to'lanmagan summasining 100 foizi miqdorida zaxiralar yaratishi kerak.

TADQIQOT NATIJASI VA MUHOKAMA

Faoliyat Yo'nalishi	Tadbirlar	Natijalar
Kreditlar Ajratish	Fermer xo'jaliklariga uzoq muddatli va qulay foizli kreditlar	Qishloq xo'jaligida zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish
Risklarni Boshqarish	Fermerlar va agrar sektordagi tashkilotlarning kredit xavfini tahlil qilish	Kreditlar xavfini kamaytirish va rentabellikni oshirish
Texnologiyalarni Joriy Etish	Elektron bank xizmatlari va mobil ilovalar orqali xizmatlar taqdim etish	Mijozlarga qulaylik yaratish, operatsion samaradorlikni oshirish
Diversifikatsiya	Yangi kredit mahsulotlarini ishlab chiqish, sanoat va savdo sohalariga kredit ajratish	Xavf darajasini kamaytirish va rentabellikni oshirish
Qishloq Aholisi uchun Yaratilgan Imkoniyatlar	Arzon foizli kreditlar, maxsus takliflar, tezkor xizmatlar	Qishloq aholisi uchun moliyaviy xizmatlarning kengayishi, iqtisodiy imkoniyatlarning oshishi

Jadvalda Agrobankning bank aktivlaridan samarali foydalanish strategiyalari va ularning natijalari haqida qisqacha ma'lumot keltirilgan.

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarning bank amaliyotida aktivlarning sifatini aniqlashning asosiy mezon bo'lib riskka tortilgan aktivlarning kapitalga nisbati maydonga chiqayotir va shunga asosan banklar reytingi belgilanadi. Reyting besh tipdagi baholar turkumiga ega.

1 reyting (kuchli).

Agar tortilgan aktivlarning aksioner kapitaliga nisbati 5 foizdan oshmasa, ba'zi hollarda bu nisbat 5 foizlik chegaradan ozroq oshsa ham, agar bankning iqtisodiy sharoiti baquvvat bo'lsa va boshqaruv organlari o'zlarining muammoli kreditlar bilan ishlashda bilimdonligini ko'rsatsa, bu aktivni kuchli aktivlar sifatida keltirish mumkin.

2 reyting (qoniqarli).

Rezervning o'rtacha tortilgan miqdori jami kapitalga nisbatan 15 % dan yuqori bo'lmasligi lozim. Bu holda ham ssudalar bo'yicha muammolar bo'lmasa, bankning kredit siyosati talab darajasida olib borilsa shu guruhga kiritish mumkin.

3 reyting (o'rtacha).

Tortilgan aktivlar jami kapitalning 30 foizidan oshmasligi kerak.

4 reyting (muammoli)

Tortilgan aktivlar jami kapitalning 50 foizidan oshmasligi kerak.

5 reyting (qoniqarsiz).

Tortilgan aktivlar jami kapitalning 50 foizidan oshgan holda qo'llaniladi.

Daromad keltirishga qarab bank aktivlari: daromad keltiruvchi va daromad keltirmaydigan aktivlarga bo'linadi.

Daromad keltiruvchi aktivlarga quyidagilar kiradi:

a) Barcha berilgan kreditlar (jumladan banklararo kreditlar)

b) investitsiyalar (o'ziniki)

v) xazina veksellari

g) davlat obligatsiyalari

d) qimmatli qog'ozlar.

Daromad keltirmaydigan aktivlarga quyidagilar kiradi:

a) pul aktivlari guruhi

b) asosiy vositalar

v) kapital harajatlar

g) barcha moddiy aktivlar va boshqa aktivlar

d) nomoddiy aktivlar kiradi.

2 guruh aktivlariga bank faoliyatida katta e'tibor berilishi lozim. CHunki bu guruhda aktivlarni sifatini pasaytiruvchi aktivlar, muddati kechiktirilgan, foizsiz ssudalar, muddati o'tgan ssudalar va foizlar to'lanmagan ijara va boshqalar bo'lishi mumkin. Aktivlarning maqsadga muvofiq joylashishi bo'yicha umumiy ko'rsatkich - daromad keltiruvchi aktivlarning umumiy aktivlar summasiga nisbati orqali aniqlanadi. Tijorat banklarining daromad keltiruvchi asosiy aktivlari - mijozlarga berilgan kreditlardir. Banklarning ikkinchi daromad keltiruvchi aktiv turi - davlatning qisqa muddatli obligatsiyalari (DQMO) ga jalb qilingan banklararo kreditlar va investitsiyalar kichik salmoqni tashkil qiladi.

Muddati o'tgan aktivlarning salmog'i umumiy aktivlar hajmidan 3 foizdan oshmasligi lozim.

Agar bu aktivlar miqdori 2 va undan ortiq marta o'rnatilgan normadan ko'p bo'lsa, bank faoliyati juda muammoli, uning kredit siyosati juda zaif deb baholanadi.

XULOSA

Agrobankning bank aktivlarini samarali boshqarish, nafaqat bankning rentabelligini oshirish, balki mamlakat iqtisodiyoti va ayniqsa, qishloq xo'jaligining rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Bankning qishloq xo'jaligi sektori uchun ajratgan kreditlari, texnologik innovatsiyalarni joriy etish va risklarni boshqarish orqali samarali faoliyat yuritishi mamlakatda moliyaviy tizimning mustahkamlanishiga olib kelmoqda. Agrobankning bu boradagi tajribasi boshqa

tijorat banklariga ham o'rnak bo'lishi mumkin. Bank faoliyatini yanada samarali yo'lga qo'yish uchun risklarni minimallashtirish, yangi texnologiyalarni qo'llash va mijozlar ehtiyojlarini o'rganish muhimdir. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

REFERENCES

1. Abdullaeva Sh.Z., «Bank ishi». O'quv qo'llanma. –T.: Moliya.2003
2. Abdullaeva Sh.Z., «Pul kredit va banklar» O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi, «Moliya» nashriyoti,2000 y.
3. Balabanova I.T., “Banki i bankovskoe delo”, Ucheb posob. Piter, 2003.
4. Kolesnikov V.I., «Bankovskoe delo» Moskva, 4-izd. «Finansi i statistika», 2002g.
5. Jarkovskaya E.P. «Bankovskoe delo» Uchebnik.-M.: Omega-L.2004.
6. Lavrushina O.I., «Den'gi, Kredit, Banki» Moskva, izd. «Finansi i statistika» 2003g.
7. Lavrushina O.I., «Bankovskoe delo» Moskva, izd. «Finansi i statistika» 2003g.
8. Korobkova G.G. «Bankovskoe delo» Uchebnik. -M.: Economist-2004.